

OSMANLI FİLİSTİN'İNDE YABANCI YAHUDİLER VE HİMAYE TARTIŞMALARI*

Foreign Jews in Ottoman Palestine and Protection Problems

İbrahim SERBESTOĞLU**

Öz: Yahudiler, dünyada geniş coğrafyalara dağılmış topluluklardan birini oluşturuyorlardı. Ancak ulus-devletlerin kurulduğu 19. yüzyılda Yahudiler, Avrupa'da istenmeyen topluluklardan biri haline geldiler. Batılı devletler, Yahudileri zorunlu göçe tabi tutuldular. Göç esnasında Yahudilerin bir kısmı Osmanlı topraklarına geldiler. Bunların öncelikle hedefi Filistin'e yerleşmektir. Filistin coğrafyasına gelen Yahudilere, Siyonizm projesi çerçevesinde hareket etmeleri üzerine Osmanlı idaresince müsaade edilmemeye başlandı. Ancak bu defa da İslam topraklarında bir sorun yaratma çabası içinde olan Batılı güçler, ülkelerinde istemedikleri Yahudileri himaye etmeye başladılar. Böylece Osmanlı iç işlerine müdahale gerekçesi yarattıkları gibi Yahudilere de dost görünmeyi hedeflediler. Yahudiler de Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlere tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanmak için himaye politikalarına destek oldular.

Çalışmamız 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarına yerleşen ve yabancı pasaportuna sahip Yahudilerin hukuksal durumlarını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Filistin, Yahudiler, Himaye

Abstract: The Jews were one of the communities scattered across the world in a wide geographical area. But in the nineteenth century when nation-states were established, the Jews became one of the undesirable communities in Europe. The Jews were subjected to forced resignation by Western states. During migration some of the Jews came to the Ottoman lands. Their primary goal was to settle in Palestine. When the Jews served the Zionist idea, the Ottoman administration forbade them to settle in Palestine. This time, Western states began to protect Jews. Thus, they aimed to appear friendly to the Jews as they created the reason for intervention in the Ottoman internal affairs. The Jews also supported patronage

* Received-Geliş Tarihi: 05.06.2019 Accepted-Kabul Tarihi: 10.07.2019

DOI Number: 10.19039/sotod.2019.115

Atıf / Citation: İbrahim Serbestoğlu, "Osmanlı Filistin'inde Yabancı Yahudiler ve Himaye Tartışmaları", *Studies of The Ottoman Domain*, Volume-Cilt: 9 / Issue-Sayı: 17/ Date-Tarih: August-Ağustos 2019, ss.147-162.

** (Doç. Dr.) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Çarşamba-Samsun, Türkiye E-mail: ibrahimserbest53@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7431-1678

policies in order to benefit from the privileges the Ottoman State had granted to Western states.

Our work examines the legal status of Jews who have settled in Ottoman lands and have foreign passports in the late 19th century.

Keywords: Ottoman Empire, Palestine, Jews, Protection

Giriş: Osmanlı Topraklarına Yahudi Göçü

Yahudiler, Kudüs ve çevresini oluşturan Filistin’i *vaat edilmiş topraklar* olarak kabul ederler¹. Bu nedenle tarihin çeşitli dönemlerinde, dünyanın neresinde olursa olsun baskı ve zulüm gören Yahudilerin aklına gelen ilk yerlerden biri Filistin’dir².

Osmanlı topraklarına göç eden Yahudilerin on sekizinci yüzyıldan itibaren hedefi ise tamamen Filistin’di. Osmanlı hükümeti, henüz kitlesellik ve süreklilik göstermeyen Yahudi göçlerini tehlikeli görmüyordu. 1740 yılında da İzmirli bir haham olan Hayyim Abulafia, Taberya ve çevresinde Yahudi yerleşimi için harekete geçmiştir. 1742’de ise Fas ve İtalya’dan Yahudiler gelip Kudüs’e yerleşmiştir³. 1791 yılında, Prusya elçisinin, Kudüs’te Fransızların fazla olduğunu söylemesi üzerine Osmanlı hükümeti, Kudüs kadısından durum hakkında bilgi istemiştir. Yapılan tahkikat sonucunda elçinin sözlerinin doğruyu yansıtmadığı anlaşıldı. Fakat müstemmin taifesinin bağ-bahçe gibi akar satın aldıkları tespit edildi. Bir ferman yayınlanarak bu tür alım-satımların engellenmesi istendi⁴.

On sekizinci yüzyılın son çeyreğinden itibaren Doğu Avrupa’dan Yahudi göçleri başladı. Rusya ve Polonya’da uygulanan Yahudi kıyımının sebep olduğu göçler zamanla arttı. Doğu Avrupa Yahudileri haricinde, Alman ve Hollanda uyruklu Aşkenaz Yahudileri, Mehmed Ali Paşa’nın valiliği sırasında Kudüs’e yerleşmeye başladı. Osmanlı hükümeti, 1839’dan sonra Aşkenaz Yahudilerine, Osmanlı otoritesinden kurtulmak için genellikle geldikleri devletin tabiiyetinde kalmayı tercih ettiklerinden, yerleşme yasağı uygulanmaya çalıştı⁵. Bu yasakla birlikte diplomatik sorunlar ortaya çıktı. Çünkü yabancı

---

¹ Yasemin Avcı, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs 1890–1914*, Ankara 2004, s.78.

² BOA, HAT, 1357/53242 A

³ H.H.Ben- Sanson (Ed.), *A History of the Jewish People*, Cambridge Massachusetts 1976, s. 915.

⁴ BOA, HAT, 193/9510

⁵ Shalom Ginat, “The Jewish Settlement in Palestine in the 19th. Century”, *The Jewish Settlement in Palestine 634–1881*, Ed. Alex Carmel- Peter Schafer- Yossi Ben-Artzi, Weisbaden 1990, s. 166–167.

konsoloslar, Aşkenaz Yahudilerini himaye ettiği gibi kendi vatandaşı olarak da deftere kaydediyordu⁶.

Osmanlı hükümeti, Aşkenaz Yahudilerinin göçüne sıcak bakmamasına rağmen; 1840'lı yıllarda Almanya, Hollanda ve Macaristan'dan, yıllık 300 ile 500 Yahudi göçmen, yerleşmek amacıyla Kudüs'e geliyordu. Çoğunluğu yaşlı olan bu Aşkenaz Yahudileri, zamanla Sefarad Yahudilerini sayıca geçti. Sayıları artmasına rağmen Aşkenaz Yahudileri, malî ve hukukî sorumluluklardan kaçmak için geldikleri Avusturya, Almanya, Rusya, Polonya gibi ülkelerin tabiiyetinde kalmayı tercih etti. Yabancı devletlerle Aşkenaz Yahudilerinin ilişkisinin farkında olan ve Sefaradların Osmanlı toplumundaki geçmişini de göz önüne alan Babıâli, ilk Yahudi hahambaşılığı görevine Sefarad hahamlarından birini seçti⁷.

1840'lardan itibaren İngiltere, Yahudilerle yakından ilgilenmeye başladı. 1841'de İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi, konsoloslara gönderdiği talimatta, görev bölgelerindeki adaletsizlik ve kötü davranış dolayısıyla acı çeken Yahudilere ilişkin rapor vermelerini istedi. İngiliz konsolosu J. Finn, büyükelçi S. Canning'e gönderdiği 7 Kasım 1851 tarihli raporunda, Filistin'deki Yahudilerin önemli bir bölümünün İngiliz himayesinde olduğunu yazıyordu⁸. İngiltere himayesine girmiş olan Yahudiler arasında Osmanlı tebaası da vardı. Bazen diğer devletler vatandaşlarını himaye etmesi için İngiltere'den talepte bulunuyorlardı. 1837 yılında Suriye'deki Rus konsolosu, bölgede bulunan Rusya vatandaşı Yahudiler için İngiliz himayesini talep etmişti. 20 Ocak 1843'te, Suriye'deki Hollandalı Yahudileri koruma yetkisi de İngiliz konsolosluğuna verilmişti⁹.

Osmanlı Devleti, başka ülkelerden gelip, yabancı devletler himayesine giren Yahudilere rağmen; Kırım Savaşı sonrasında, Müslümanlarla birlikte göç eden Yahudileri de topraklarına kabul etti. Rumeli'de iskân edilen Yahudilerin Osmanlı tabiiyetine geçmesi istendi. Osmanlı tabiiyetine geçecek olanlara arazi verilmesi ve vergi muafiyeti sağlanması için Ocak 1857'de irade yayımlandı¹⁰.

1860'lardan itibaren Filistin'e, Almancanın Yidiş lehçesini konuşan Doğu ve Orta Avrupa Yahudileri yerleşmeye başladı. Osmanlı topraklarına göç eden

⁶ Ginat, "The Jewish Settlement in Palestine in the 19th. Century", s. 173.

⁷ Catherine Nicault, "Osmanlı Kudüs'üne Dönüş", *Kudüs 1850-1948*, Haz. Catherine Nicault, İstanbul 2001, s. 42-48.

⁸ Gülnihal Bozkurt, "Osmanlı- Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış", *Belleten*, S. 219, Ağustos 1993, s. 549.

⁹ Bozkurt, "Osmanlı- Yahudi İlişkileri", s. 550-551.

¹⁰ İlber Ortaylı, "Son Devirde Osmanlı Musevileri", *Tarik Zafer Tunaya'ya Armağan*, İstanbul 1992, s. 507; Gerçi daha önceden gelen ecnebi Yahudilere de ziraat için miri toprak kiralanmıştır. Hatta kiraladıkları araziler için kaza müdürlerinden aldıkları senetleri tapu senedi gibi kullanan Yahudilerin arazileri Osmanlı tebaası eşlerinin üzerinde geçirdikleri tespit edilmiştir. Kimi Yahudiler söz konusu arazileri üzerinde bina inşa edip satmıştır. Bk: *BOA, İ.MVL*, 5790; *BOA, A.AMD*, 25/74.

Yahudiler üzerine gözlemlerini aktaran ABD’nin İstanbul başkonsolosu H. Maynard, Yahudilerin Osmanlı topraklarında huzur içinde olduklarını yazıyordu. Manyard, 26 Haziran 1877 tarihli raporunda, Türklerin Yahudilere Batı Avrupa ülkelerinin bazılarında daha iyi davrandığını, Yahudilerin, İspanya’dan kovulduklarında sığındıkları Osmanlı ülkesine halen göç ettiğini belirtiyordu¹¹. Bu göçler neticesinde Yahudilerin ilk yerleşim girişimi 1878-1879’da Yafa’nın kuzeydoğusunda gerçekleşti ve buraya *Petah Tikva* (Umut Kapısı) adı verilmişti¹².

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, hem Rusya, hem de Doğu Avrupa’da, Yahudilere karşı yapılan katliamlar dolayısıyla pek çok Yahudi, dünyanın değişik bölgelerine göç etmek zorunda kaldı. Avrupa devletleri, Yahudilerin kendi topraklarına göç etmesini istemiyordu. Bu nedenle İngiltere’nin öncülüğünde, Yahudilere bir yerleşim yeri bulma çabası içine girildi. Laurence Oliphant, İngiliz hükûmetinin de desteğini alarak Yahudilerin Filistin’e yerleştirilmesi projesini ortaya attı. Oliphant’ın, 1879 yılında Sultan II. Abdülhamid’e de sunduğu projesine göre; Yahudilerin Filistin’e yerleşmesi için dört gerekçe vardı. Gerekçelerden ilki Avrupa’nın Yahudilerden kurtulma isteğini ortaya koymaktaydı. Filistin’e Yahudilerin iskânıyla, Yahudiler, Avrupa için bir *gaille* olmaktan çıkartılacaktı. Diğer gerekçeler ise Osmanlı Devleti’nin ekonomik sıkıntılarının giderilebileceğine dairdi. Bunun için bir kumpanya kurulacak ve kumpanya, Filistin’de Yahudilerin iskânıyla ilgilenecekti. Kumpanyaya tahsis edilen arazide iskân edilecek Yahudiler, Osmanlı tabiiyetini kabul edecekti. Eğer Osmanlı Devleti, bu teklifleri kabul ederse göçmenlere verilecek arazi karşılığında Osmanlı hazinesine para akacaktı¹³.

Oliphant’ın layihası Osmanlı hükûmetince reddedildi. Buna rağmen Osmanlı topraklarına Yahudi göçleri artarak devam etti. Osmanlı hükûmetini, Yahudi göçü konusunda endişelendiren sebeplerden biri, gelen Yahudilerin yabancı devlet tabiiyetinde kalarak Filistin’e yerleşmesidir. Buna karşı Osmanlı hükûmetince tedbirler alınmaya çalışıldı. 11 Temmuz 1882 tarihli Amerikan raporunda, Yahudi göçünün Meclis-i Vükela’da görüşüldüğü, isteyen Yahudilerin Filistin haricinde Osmanlı topraklarında ve Osmanlı uyruğu olmak şartıyla, 200-250 ailelik gruplar halinde yerleştirilebileceği yazıyordu¹⁴. Yasak Filistin’le birlikte Suriye’yi de kapsıyordu. Ecnebi tabiiyetindeki pek çok Yahudi’nin, Suriye’nin Havran Sancağında iskân edilmesinin, siyasî tehlike oluşturabileceğini düşünen Babıâli, Yahudilerin iskanına izin vermedi¹⁵.

¹¹ Bozkurt, “Osmanlı- Yahudi İlişkileri”, s. 546.

¹² Jean- Christophe Atties- Esther Benbassa, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, çev: Nihal Önal, İstanbul 2002, s. 177.

¹³ Bayram Kodaman-Nedim İpek, “Yahudilerin Filistin’e Yerleşmeleri ile İlgili Olarak II. Abdülhamid’e 1879’da Sunulan Layiha”, *Belleten*, S.37, Ankara 1994, s. 568-571.

¹⁴ Bozkurt, “Osmanlı- Yahudi İlişkileri”, s. 553.

¹⁵ *BOA, Y.PRK.BŞK*, 6/77.

Kasım 1882'de Yafa'ya gelen 180 kadar Yahudi'ye, yasak nedeniyle Suriye'de iskânın mümkün olmadığı bildirildi¹⁶.

Yasalara rağmen Yahudi göçmenler Filistin'e girip, yerleşiyordu. Babiâli, bunun üzerine yasağın kapsamını genişletti. Ekim 1882'de, hacılar haricindeki Yahudilerin Filistin'e girişı yasaklandı. Bu defa da, Yahudiler, hacı olarak kutsal topraklara giriş yapmaya başladı. Bu şekilde giriş yaparak, izini kaybettirip Filistin'e yerleşenler ortaya çıkınca, Kudüs mutasarrıfı Rauf Paşa'nın müracaatı üzerine 1884 yılında yeni bir yasa çıkartıldı. Dâhiliye Nezareti'nin yeni kararına göre pasaportları vizesiz olan Yahudiler, hiçbir şekilde Filistin'e alınmayacaktır. Ancak sahte belgelerle bu yasağı delme girişimi olunca, 1887'de Yahudi hacıların bir ay süre ile ÷lkeye girişlerine müsaade edildi. Girişte elli lira depozito alınacak, ayrılırken iade edilecekti¹⁷.

Kudüs ve civarında yabancı uyruklu Yahudiler için getirilen bir aylık ikamet sınırlaması üzerine, İngiltere ve diğer devlet konsolosları tepki gösterdi. Yabancı konsoloslar, bu tür bir kısıtlamanın vatandaşları için kabul edilemeyeceğini söylüyordu. Osmanlı hükümeti bir aylık ikamet süresinde ısrarcı olduğu halde, baskıları yumuşatmak için kararını gözden geçirmek zorunda kaldı¹⁸. Oysa bir aylık süresi biten Yahudiler, Suriye, Mısır ve Halep'e gidip ikamet tezkiresi olarak Filistin'e geri dönüyordu¹⁹. 20 Kasım 1887 tarihli toplantısında konuyu görüşen Meclis-i Vükela, Kudüs'ün bir ticaret merkezi olmadığını, sınırlamaların doğal olduğunu, ancak bir aylık zamanın üç aya çıkarılmasının uygun olacağına karar verdi²⁰. Bu tarihten sonra gelen ecnebi Yahudilerin, Filistin'de üç ay süre ile ikametine engel olunmaması ilgililere bildirildi. Kudüs'e giriş çıkış yapan ecnebi Yahudilerin isimleri deftere yazılacak ve defterler altı ayda bir Babiâli'ye gönderilecekti²¹. Defterde her kafilenin kaç kişi gelmiş olduğu yazılacaktı. Zamanında Filistin'den ayrılmayanların isimleri işaretlenecek ve nerede oldukları araştırılacaktı²². Avusturya, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya ve Amerika konsolosları başta olmak üzere, yabancı konsoloslar, yasağın uygulanmasını engellemeye çalıştı²³. Artan tepkiler üzerine Babiâli, yasağın Rus ve Polonya Yahudileri başta olmak üzere, kalıcı ikamet amacıyla gelenlere yönelik olduğunu ifade etti. Ancak bu ÷lkeden gelenler, diğer soydaşlarına yasağın uygulanmadığını görünce önce bu

¹⁶ BAO, DH. İD, 69421.

¹⁷ Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhânetler... Komplolar... Aldanmalar*, İstanbul 1991, s. 92.

¹⁸ BOA, DH.MKT, 1382/58.

¹⁹ BOA, DH.MKT, 1445/48.

²⁰ Ali Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, İstanbul 2006, s.75-76.

²¹ BOA. V.G.G. No: 974, s. 12.

²² BOA, DH.MKT, 1541/81.

²³ BOA, DH.MKT, 1471/101; BOA, DH.MKT, 1505/53.

ülkelere gidiyor, ardından Osmanlı topraklarına geliyordu²⁴. Geldiklerinde yine sorun yaşarlarsa, bu defa da Osmanlı memurlarına rüşvet vererek işlerini hallediyordu²⁵.

1891 yılından itibaren Yahudi göçü, Osmanlı Devleti için endişe verici boyuta ulaştı. Çünkü Babıâli’ye gelen bir raporda, dünyanın her tarafından Yahudi göçünün arttığı, bunun sonucunda da, nüfusu 45.000 civarında olan Kudüs’te çoğu Avrupalı olmak üzere Yahudi miktarının 30.000’den fazla olduğu belirtiliyordu²⁶. Yeni tedbirlerin alınması gerekiyordu. Osmanlı Hariciye Nezareti, Yahudileri taşıyan ecnebi vapur acentelerini ikaz etti. Yahudilerin ülkeye girişinin engellenmesi için, özellikle Rusya ve Yunanistan üzerinden gelen vapurların daha dikkatli takip edilmesi istendi²⁷. Rusya başta olmak üzere, Osmanlı şebhenderliklerine de göç hazırlığındaki Yahudilerin pasaportunun vize edilmemesi talimatı verildi. Osmanlı vatandaşı Yahudiler ise pasaportları dikkatlice incelendikten sonra, uygun vilâyetlere sevk ve iskân edilecekti. Hatta Osmanlı vatandaşı olanlar arasında, fakir olup da yol masraflarını karşılayamayacak durumda olanların masrafları *zıburat tertibatından* karşılanacaktı²⁸.

Osmanlı hükûmetinin kararlı tutumuna rağmen Yahudi göçmenler bir yolunu bulup Osmanlı sınırından geçiyordu. Genellikle fakir olan göçmenlerin ihtiyacı zengin Yahudilerce karşılanıyordu. 1891 yılında Rusya’dan gelen Yahudi göçmenlerin İstanbul’da kiraladıkları evlerin bedelinin ödenmesi için Paris’teki *Alyans İsrailit* tarafından 30.000 frank gönderildi. Fransız Mektebi müdürü tarafından dağıtılan paradan Osmanlı, Romanya ve Rusya tabiiyetinde olan 214 Musevi aile faydalandı²⁹.

Yahudi göçü arttıkça Filistin’deki yerli halkın tepkisi yükseliyordu. Çünkü gelen Yahudiler, ileri tekniklerle sanatlarını tatbik ederken, yerel halk rekabetten yoksundu. Yerel halk tarafından 24 Haziran 1891 tarihinde sadrazama gönderilen dilekçede, Yahudi göçünün bir an önce sonlandırılması talep ediliyordu. Bu talepten haberdar olan II. Abdülhamid, *Filistin’e Yahudilerin yerleştirilmesi fikrinden vaz geçmeliyiz. Aksi takdirde yerleştikleri yerde çok kısa zamanda bütün kudreti elde edeceklerinden, dindışlarımızın ölüm kararını imzalamış oluruz*, demişti³⁰. Padişahın bu düşüncesine paralel olarak Yahudiler, Arap çobanların, Yahudi kolonilerin yanında, hayvan otlatmasına kesin olarak

²⁴ Mim Kemal Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1981, s. 133-135.

²⁵ Isaiah Friedman, *Germany, Turkey, and Zionism 1897–1918*, Oxford 1977, s. 41.

²⁶ BOA, Y.PRK.AZN, 5/9.

²⁷ BOA. V.G.G. No: 974, s. 57.

²⁸ Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, s.82-89.

²⁹ BOA, Y.PRK.AZN, 6/4.

³⁰ Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, s. 120-121; Ahmet Akgündüz, “II. Abdülhamid’in Yahudiler’in Filistin’e Yerleşmesini Yasaklayan Bir İradesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.3, Mart 1987, s. 27-29.

karşı çıkıyor, hatta bazen şiddet uyguluyordu. Bu durumu Siyonist liderlerden Achad Ha'am, 1891 yılında yazdığı *İsrail'den Gerçekler* adlı makalesinde; *Yahudiler sürgünde iken köleydi, şimdi ise kendilerini sonsuz bir özgürlük içinde buldular. Bu büyük değişiklik bir kölenin kral olması örneğinde de görüleceği gibi, baskı ve zorbalığa meyletmelerine sebep oldu. Araplara büyük gaddarlık ve düşmanlıkla davranıyor, haksızca topraklarına tecavüz ediyor, onları hiçbir sebep olmaksızın, hem de hayâsızca dövüyorlar,* diye anlatıyordu³¹.

1892 yılında Hahambaşı'nın Sultan II. Abdülhamid'e, İspanya'dan gelen Yahudilerin Osmanlı topraklarına kabul edilmesinin 400. yıldönümü dolayısıyla şükranlarını sunduğu günlerde³² Yahudi göçünün önü alınamıyordu. Yeni gelen Yahudi göçmenlerden 533'ü Adana, Mersin, İzmir ve Selanik'e iskân edilmek üzere gönderildi³³. Buna ilave olarak yine İzmir'e 150 haneden oluşan 750 Yahudi daha yerleştirildi³⁴.

Yahudi göçünde görülen artış üzerine Babıâli, Rusya sefaretine, bundan böyle gelecek Yahudi göçmenlerin kabul edilmeyeceğini bildirdi³⁵. Ancak sonraki yıllarda Yahudi göçleri devam etti. Eylül 1894'te Rusya'dan 200 civarında Yahudi'nin gemi ile Osmanlı topraklarına gelme hazırlığında olduğu haberini alan Zaptiye Nezareti, durumu Hariciye Nezareti'ne bildirdi. Yapılan araştırma sonucunda haber doğrulandı. Rusya elçiliği, gelenlerin önceden Rusya'ya göç etmiş olan Osmanlı vatandaşı olduğunu, bu nedenle seyahatlerinin engellenemeyeceğini iddia etti. 15 Eylül 1894 tarihinde durumu görüşen Meclis-i Vükela, kendi vatandaşlarının ülkeye kabulünü kısıtlayamayacağı için gelecek göçmenlerin engellenmemesini istedi³⁶. Buna rağmen Aralık 1894 tarihli şifreli telgraftan anlaşıldığı üzere, yerel memurlar, ellerinde Osmanlı Devleti'ne ait onaylı pasaport bulunduğu halde, gelen Yahudilerin karaya çıkmasına izin vermiyor ya da rüşvet talep ediyordu³⁷.

³¹ Öke, "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, c. 12, Çağ Yay. 1993, s. 226.

³² *BOA, Y.PRK.BŞK*, 26/62.; Mahir Aydın, "Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabûlünün 400. Yıldönümü Kutlamaları", *Osmanlı Araştırmaları*, XIII, İstanbul 1993, s. 29-39.

³³ *BOA, İ. HUS*, 2/ 1310 M-72.

³⁴ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s.142-143.

³⁵ *BOA, İ. HUS*, 1/ 1310 M- 41.

³⁶ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s.80.

³⁷ Rüşvet hükümetin talimatlarının önüne geçmişti. Rüşvet çarkında Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın dahi adı geçmekteydi. Avrupa'dan gelen Yahudilerden beşer lira alınmaktaydı. İkamet ve ticaretlerine izin verilen Musevilerin Yafa İskelesinden girişleri sırasında isimlerinin karşısına *memleketlerine avdet ettiler* ibaresi düşülmekteydi. Rüşvet ve yasalara aykırı olarak Musevilerin ülkeye kabulleri karşısında açılan soruşturmalarda genellikle alt kademedeki memurlar ceza almakta amirlere dokunulmamaktaydı. Bk: *BOA, Y.PRK. AZJ*, 30/45.

Yaşanan bu tür sorunlar genellikle sefaretlerce ilgili nezaretlere bildirilerek çözülmüyordu³⁸.

Yahudi göçmenlerin gelecek için siyasi tehlike yaratacağından endişe duyan Sultan II. Abdülhamid, yine de sefalet ve şiddete maruz kaldıklarında onları koruyordu. 1895 yılında Haydarpaşa Garı, Yahudi göçmenlerin konaklama mahaline dönüşmüştü. Filistin’e gitmek için bekleyen Yahudiler, bir sinagog inşasına başlayınca Rumların saldırısına uğradı. Sultan II. Abdülhamid, sinagogun yapımında çalışan işçilerin güvenliğinin sağladı. Yahudiler de Sultan’a minnet göstergesi olarak sinagoga *Hamdet Israel* adını verdi³⁹.

Padişahın muhtaç Yahudilere yardımcı olması, alınan yasak kararlarının uygulanmayacağı anlamına gelmiyordu. Osmanlı memurları, rüşvet veya işgüzarlıktan dolayı, yasağı tam anlamıyla uygulayamasalar da, bazen o kadar katı davranıyorlardı ki Osmanlı tebaası Yahudiler de mağdur oluyordu. Normal şartlarda Osmanlı tabiiyetindeki Yahudilerin, Osmanlı topraklarına girişinde ve yerleşmesinde sorun yoktu. Bu bağlamda Akkerman ve Kalas’tan gelen Yahudiler, Hüdavendigar, Aydın ve İzmir vilâyetlerine yerleştirilmişti⁴⁰. Fakat Osmanlı hükümeti Filistin’le birlikte Suriye ve Beyrut’ta da ecebi Yahudilerin iskânını yasakladıktan sonra, uygulamada sorunlar görüldü. Bu yasağı bazı Osmanlı memurları genelleştirdi ve tüm Yahudilerin ülkeye girişinin engellenmesi şeklinde yorumladı⁴¹. Romanya’dan göç eden Osmanlı tebaası Yahudiler de ülkeye sokulmadı. Durumlarını sadarete bildiren göçmenlere, Osmanlı tebaası oldukları için, Muhacirin Nizamnamesine göre muamele edilmesi kararlaştırıldı. Böylece Osmanlı tebaası Yahudiler, Osmanlı topraklarına kabul edildi⁴².

Yasağı delme noktasında, Yahudilerin müracaat ettikleri diğer bir yol da, Amerika ve İngiltere’ye gidip, bu devletlerin vatandaşlığına geçmek, ardından Osmanlı topraklarına gelmekti. Bu şekilde arkalarına güçlü devletleri ve kapitülasyonları alan Yahudilerin Filistin’e girişi kolaylaşıyordu. Üstelik söz konusu devletlerde, pasaportlarda herhangi bir din veya mezhep ibaresi bulunmadığı için; gelenlerin, Yahudi olduğunun anlaşılması zorlaşıyordu. Said Paşa, bu tür suiistimallerin önünün ancak 1869 tarihli Tabiiyet Kanununun harfiyen uygulanmasıyla alınacağına düşünüyordu. Bu nedenle Filistin’e gelen yabancı uyruklu Yahudilerin pasaport kontrolü, Tabiiyet Odasına verildi⁴³.

³⁸ Amerika’dan gelen dokuz Yahudi’nin elinde Osmanlı pasaportu bulunduğu halde Yafa’da karaya çıkarılmadıkları hatta zevcesiyile karaya çıkartılmak karşılığında birisinden altı Fransız Frankı istenildiğine dair şikâyet için bk: *BOA. V.G.G. No: 974, s. 99.*

³⁹ Stanford Shaw, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Milleti”, *Yeni Türkiye*, S.32, Mart-Nisan 2000, s. 460.

⁴⁰ Kodaman-İpek, “II. Abdülhamid’e 1879’da Sunulan Layiha”, s. 571.

⁴¹ *BOA. V.G.G. No: 345, s. 37.*

⁴² *BOA, A.MKT.04, 64/54.*

⁴³ Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, s. 137-138.

Avrupa devletleri ve Amerika da, ikaz edilerek, kutsal topraklara girmek için tabiiyet değiştiren Yahudileri himaye etmemeleri istendi⁴⁴.

Pasaportlar üzerinden yapılmaya çalışılan denetimler için, Sultan II. Abdülhamid, şehbenderlere pek çok defa talimat gönderdi. 1898 yılında Filistin ve Suriye'ye gidecek olanlardan yalnız tanıdık kişilerin pasaportunun vize edilmesini, vize edilen pasaport sahiplerinin de durumu hakkındaki bilgilerin pasaportlara yazılması istendi⁴⁵. Bu uygulama da istenilen sonucu vermeyince, 1898 yılında Kudüs mutasarrıflığı, Filistin'deki konsolosluklara bildiri dağıtarak, tüm Yahudilerin Filistin'e girişinin yasaklandığını duyurdu⁴⁶. Yabancı lkelerdeki Türk elçilikleri de Osmanlı topraklarına doğru yola çıkan göçmenler hakkında uyarılarda bulunarak yasağın etkin bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmaya alıřtı⁴⁷.

1900 yılının Nisan ayından itibaren Osmanlı Devleti'nin göçmen politikasında değişikliğe gidildi. Padişahın emri ve Meclis-i Vükela'nın kararı doğrultusunda Osmanlı topraklarına sadece Müslüman göçmenler kabul edilmeye bařlandı⁴⁸. Bu karar yeni tartışmalara yol açtı. Bulgaristan ve şark-i Rumeli gibi Osmanlı Devleti'nin parçası sayılan topraklardan gelen Yahudi ve Hristiyanlar da yasak kapsamında değerlendirilip, geldikleri yerlere geri gnderildi⁴⁹. Gelişmeler zerine Romanya elçisi bizzat devreye girip Romanya'dan Osmanlı topraklarına gelmek isteyen 300 civarında Yahudi'nin gu için izin verilmesini istedi⁵⁰.

27 Haziran 1900 tarihinde gn önlenmesi için Babıalı, yabancı devletler nezdinde aktif politika izlemeye başladı. Aksi takdirde Yahudi göçünün engellenmesinin mümkün olmadığını fark etti. Bu bağlamda İstanbul'daki cenebi devletlerin elçiliklerine nota verilerek, Filistin'e yerleşmek üzere gelen Yahudilerin engellenmesi için yardımcı olunmasını, pasaportu olmayanların gemilere alınmamasını, bu kişilere bilet satılmamasını ve İstanbul'da gezmek için inen yolculara bir-iki saat için dahi izin verilmemesini istedi⁵¹.

21 Kasım 1900 tarihinde Osmanlı Devleti, *İbrani Misafirler için Mukaddes Topraklara Dblye şartları* adıyla dört maddeden oluşan bir nizamname

⁴⁴ ke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 95-96.

⁴⁵ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi G*, s.85.

⁴⁶ ke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 93.

⁴⁷ BOA, Y.EE, 136/91.

⁴⁸ BOA, İ.HUS, 81/ 1317 Z.48.

⁴⁹ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi G*, s.102.

⁵⁰ BOA, Y.PRK. BşK, 61/81.

⁵¹ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi G*, s.85.

yayımladı. Filistin’deki tüm yabancı diplomatik temsilciliklere dağıtılan nizamnameye göre⁵²:

1. Hangi milletten olursa olsun Filistin’i ziyaret etmek için gelen Yahudi, önce mesleğini, milliyetini ve yolculuk nedenini yazan bir tezkire ya da pasaport edinmek zorundadır.

2. Elllerinde tezkire veya pasaportla gelen Yahudiler Filistin’e ulaştığında bu evrakları memurlara verecek, karşılığında geçici ziyaret ve ikamet belgesi alacaktı. Kırmızı renkte olan bu tezkire, güvenlik için sorulduğunda gösterilecekti. Bu ziyaret de bir ayla sınırlı olacaktı. Sürenin aşılması durumunda ziyaretçi, konsolosların yardımıyla Osmanlı zaptiyelerince sınır dışı edilecekti.

3. Karakollar, tezkire verdikleri kişinin adını, Filistin’e giriş tarihini ve adresini aylık sicillere geçireceklerdi.

4. Süresi dolan Yahudi’den kırmızı tezkire alınarak, gerçek pasaportu verilecekti.

Nizamnamenin yayınlanmasıyla birlikte Osmanlı Hariciye Nezareti, Yahudilerin Filistin’e göçünü engellemek için Osmanlı sefaretlerine yeni talimat göndererek şüpheli Yahudilerin pasaportunun vize edilmemesini istedi. Talimatın amacı, pasaportları onaysız gelen Yahudileri bu durumu bahane ederek, ülkeye sokmamaktı. Vizesiz pasaportla veya kaçak yolla giriş yapanlar ise Avrupa’dan gelen istihbarat doğrultusunda yakalanıp, sınır dışı edilecekti⁵³. Alınan yeni kararlar da tıpkı öncekiler gibi uygulama sürecinde bir şekilde delindi. Karara rağmen pek çok ecnebi Yahudi, Osmanlı Yahudilerinin arazisine yerleşti. Müslümanlar, Yahudi yerleşimine karşı çıktılarsa da bir sonuç alınamadı. Üstelik Yahudilerin kurduğu *İstimlâkât-i Musevîye* ve *Siyonist* cemiyetleri, fakir Müslümanların arazilerini de ele geçirdi⁵⁴.

Filistin’e Yahudi göçüne yönelik sıkı takibin gerekçesi aslında uluslararası arenadaki Yahudi faaliyetlerinin bir sonucudur. 27 Ağustos 1897 tarihinde Basel’de toplanan Siyonistler, geleceklerini Filistin’de gördüklerini açıkça deklere etti. Theodor Herzl’in danışmanlarından Max Bodenheimer, Siyonizm’in amacını, *Bizim düşlerimizin kanatları vardır, sınır tanımazlar. Yahova’nın Eski Ahit’te vaat ettiği Nil’den Fırat’a kadar tüm bölgeler Yahudi kolonizasyonuna açılmalıdır*, diye tarif ediyordu⁵⁵. Kongre sonucunda Filistin’de

⁵² Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 93-94; Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, s. 136.

⁵³ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 91-92.

⁵⁴ *BOA, Y.PRK.BŞK*, 64/128.

⁵⁵ Öke, “Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu”, s. 223.

Yahudi çiftçi, esnaf ve tüccarların yerleştirilmesi, Yahudi ulusal duygularının ve bilincinin kuvvetlendirilmesi gibi önemli kararlar alındı⁵⁶.

Siyonist Kongresi'nde alınan kararların hayata geçirilmesi için Yahudi öncüler harekete geçti. Mayıs 1901 tarihinde II. Abdülhamid ile görüşen Herzl, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi karşılığında, Osmanlı dış borçlarını ödemeyi teklif etti. Herzl'in teklifi Padişah tarafından reddedildi. 5 Şubat 1902 tarihinde İstanbul'a gelen Herzl, Mabeyn ikinci kâtibi İzzet ve İbrahim Beylerle görüştü. Bu görüşmede Osmanlı Devleti, Yahudi göçmenleri kabul için üç şart öne sürdü. İlk olarak Yahudiler, Filistin haricinde Anadolu veya Trakya'da gösterilecek yerlere ayrı ayrı iskân olunacak, Osmanlı kanun ve nizamlarına uyacak, askerlikle mükellef tutulacak ve tebaası oldukları devletten izin alarak Osmanlı tabiiyetine geçecekti. İkinci koşul, Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne yardım ve hizmet etmesi için; yarısı Müslüman, yarısı da Osmanlı Yahudilerinden oluşacak bir malî sendika oluşturulacaktı. Bu sendika Osmanlı topraklarındaki madenleri işletecek bir şirket kuracaktı. Ayrıca uygun şartlarda borçlanmaya yardımcı olacaktı. Herzl, kendisine tebliğ edilen şartları kabul etmedi⁵⁷.

Herzl'in yapılan teklifi kabul etmemesi, Sultan II. Abdülhamid için çok da önemli değildi. Yahudi göçü ve iskânına Sultan'ın olumsuz baktığı biliniyordu. Sultan, bu konuda; *İmparatorluğumuz dâbilindeki boş araziye iskân etmek için münasip şekilde mubaceret tertibine ihtiyaç var, fakat Yahudi mubaceretini münasip telakki etmeyiz; Yabancı dinden olanları, kıymık gibi etimize, kendimiz soktuğumuz devirler geçti. Devletimizin budutları dâbilinde ancak kendi milletimizden olanları ve bizimle aynı dinî inançları paylaşanları kabul edebiliriz;* diyordu. Gelecekte bir Yahudi devleti kurulma ihtimali dolayısıyla, Yahudilerin, Kudüs civarındaki iskânını hoş karşılamıyordu. II. Abdülhamid, Avrupalıların, kovduğu Yahudilerin, Osmanlı topraklarında Ermeniler gibi sorun haline gelmesinden endişe ediyordu⁵⁸. Bulgaristan'dan gelen haberler de, II. Abdülhamid'in endişesinin yersiz olmadığını gösteriyordu. Bulgaristan'daki Yahudiler, yaptıkları toplantıda Filistin'de Yahudi devleti kurmak için değişik ülkelerde kurulmuş olan cemiyetleri desteklemek amacıyla aralarında para topluyorlardı⁵⁹.

Herzl'in ölümünden sonra da Yahudilerin Filistin'e yerleşme girişimleri devam etti. Herzl'in yerine geçen David Wolfsohn, 25 Ekim 1907 tarihinde İstanbul'a gelerek, Yahudilerin yerleşimi için Osmanlı hükûmetine yeni bir plân sundu. Plâna göre 50.000 Yahudi, ailesiyle Kudüs dışındaki Filistin'e yerleşecek, Osmanlı vatandaşı olacak, askerlik hizmetiyle mükellef tutulacak

⁵⁶ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 48-51.

⁵⁷ BOA, Y.PRK.TŞF, 6/72; Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 105-106; Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 55-65.

⁵⁸ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 83-85.

⁵⁹ BOA, Y.PRK.MYD, 24/14.

ve kendilerine verilen topraklar Siyonist teşkilatı adına kaydedilecekti. Siyonistler de Osmanlı Devleti’ne iki milyon sterlin verecekti. Siyonistlerin teklifi kabul edilmediyse de; Osmanlı hükûmeti, İstanbul’da *Anglo-Levantine Banking Company* adıyla bir banka kurmalarına müsaade etti⁶⁰.

Siyonistlerin aldığı kararlar Osmanlı hükûmetinin uygulamaya çalıştığı yasakları çoğunlukla işlevsiz kılıyordu. Ekim 1907 tarihinde Yafa Kaymakamlığı, hükûmetin bildirdiği tedbirleri uygulamasına rağmen, Yafa iskelesinden her hafta yüzlerce Yahudi’nin giriş yaptığını, ellerinden pasaportları alınıp, üç aylık ikamet tezkiresi verildiği halde ancak yüzde onunun geri döndüğünü rapor etti. Geri dönmeyenlerin çoğu konsoloslar aracılığıyla pasaportlarını alıp, Yafa ve Kudüs çevresine yerleşiyordu⁶¹.

Abdülhamid’in saltanatı boyunca yasaklara rağmen, Filistin’deki Yahudi nüfusu üç kat artarak 80.000’e ulaştı. Yahudiler, 40.000 dönüm toprak satın alıp, 33 yerleşim merkezi kurdu⁶². Bu artışta Alman Yahudilerinin büyük etkisi oldu. Osmanlı topraklarında gayrimenkul tasarruf etme hakkını elde eden Alman Yahudileri, 1871’de Sarona, 1872’de Emek Refaim, 1890’da Walhalla ve Neuhardthof gibi koloniler kurdu. Bunları *Alman Yahudileri Yardımlaşma Birliği* organize ve finanse etti. Ayrıca Osmanlı hükûmeti de Alman Yahudilerine ayrıcalıklı davrandı. ABD tabiiyetindeki Yahudilerin, gayrimenkul satın almak bir tarafa, Hayfa ve Yafa’da karaya çıkmasına dahi müsaade edilmiyordu. Ekim 1898’de Filistin’deki Alman Yahudi koloni sayısı otuz ikiydi. Buralarda toplam 5.000 civarında Yahudi yaşıyordu. Yirminci yüzyılın başlarında ise Filistin ve komşu sancaklarda ticaretin dörtte üçünü Yahudiler elinde tutarken, Alman Yahudileri buralarda da etkiliydi⁶³. Almanların etkinliği o derece artmıştı ki, 1909 yılında Yunus Nadi, *Kabrolsun Siyonizm, Temelli ve Sonsuza Dek* adlı makalesinde Siyonizm’in arkasında Almanya’nın olduğunu yazıyordu⁶⁴.

İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra yönetimi devralan İttihatçılar, Yahudi göçüne sıcak bakıyordu. Meclis Başkanı Ahmed Rıza, *Musevileri devletimizin her köşesinde ellerimiz açık olarak karşılamaya hazırız; yeter ki onlar sermayelerini alarak ülkenin endüstri ve tarımına katkıda bulunmaya gelsinler*, demişti⁶⁵. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Filistin’de Yahudiler için konulan yasakları kaldırma yoluna gitti. İlk olarak ecnebi Yahudilerin girişinde verilen kırmızı pasaport uygulamasını, ardından da toprak satın alma önündeki engeller kaldırıldı⁶⁶.

⁶⁰ Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, s.107-108.

⁶¹ Avcı, *Bir Osmanlı Kenti: Kudüs*, s. 82-83.

⁶² Öke, “Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu”, s.227.

⁶³ Ortaylı, *Alman Nüfuzu*, s. 157–158.

⁶⁴ Eva Groepfer, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, Türkçesi: Süheyla Kaya, İstanbul 1999, s. 47.

⁶⁵ Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, s.110.

⁶⁶ Hasan Karaköse, “Yahudilerin Filistin’e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey’in Layihası (1911)”, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2004, s. 51-52.

Yeni durumu bir Yahudi gözlemci, *Toprak satın alanlarla, inşaat yapanlar artık eskisi gibi engellere maruz kalmamaktadır... Bundan başka Türkiye'nin yeni liderlerinin Yahudi yerleşiminden memnun oldukları ve göçmenlere sıcak bir karşılama gösterecekleri söylenmektedir*, cümleleriyle ifade ediyordu⁶⁷.

İttihat ve Terakki yöneticilerinin Yahudilere karşı sıcak yaklaşımının altında yatan sebep ekonomiktir. 1908 sonrasında reformları gerçekleştirmek için maddi kaynağa ihtiyaç duyuluyordu. İttihatçılar, bu kaynağı Yahudilere Osmanlı topraklarında yerleşme hakkı vererek elde edebileceklerini düşünüyordu. Çünkü Yahudilerin uluslararası finans kuruluşlarıyla bağlantıları güçlüydü. Ayrıca sermaye sahibi Yahudilerin iskânı, ülkenin kısa sürede gelişmesine katkı sağlayabilirdi. İttihatçılar bu düşünceler doğrultusunda Yahudiler için Makedonya ve Mezopotamya'yı iskân bölgesi olarak belirlediler.

İttihatçıların Yahudilere karşı sempatisi, çok geçmeden yerini Abdülhamid devrinin yasaklarına bıraktı. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Avusturya- Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Girit'in Yunanistan'a bağlanması ve Avrupa devletlerinin müdahalesi endişesi, İttihat ve Terakki'nin Yahudi politikasını değiştirdi. Yahudi göçmen miktarındaki artış üzerine, Filistin'deki İttihat ve Terakki şubesi, göçün durdurulması için hükümetten tedbir almasını istedi. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa da, Hariciye ve Adliye Nezaretlerine konuyla ilgili rapor hazırlamaları talimatını verdi. Ayrıca Beyrut valisi Ali Ekrem Bey'in Kudüs mutasarrıfıyken hazırladığı ve göçün tehlikelerini içeren raporuyla, yeni mutasarrıf Suphi Bey'in raporu incelendi. Suphi Bey, Osmanlı tabiiyetine geçmeleri halinde Yahudilerin, yerli halkı tedirgin etmeyecek bir şekilde boş topraklara yerleştirilebileceğini yazıyordu. Nihayetinde 20 Haziran 1909 günü toplanan Meclis-i Vükela, 50.000 yabancı uyruklu Yahudi'nin yerleştiğini dikkate alarak, Filistin'de yabancılara arazi satışını yasakladı. 28 Eylül 1909 tarihinde de Dâhiliye Nazırı Talat Bey, valilere gönderdiği talimatla kırmızı tezkire uygulamasının tekrar yürürlüğe girdiğini, Filistin'de tüm Yahudilere arazi ve gayrimenkul alımının yasaklandığını duyurdu. Böylece ecnebi Yahudilerin Filistin'e üç aylık süre ile girişleri yeniden başladı⁶⁸.

Kırmızı tezkire uygulamasının yürürlüğe tekrar konulmasından önce Filistin'deki yerel yöneticilerin bazen yasağı uygulamaya çalıştıkları tespit edildi. Rus Yahudilerinden Aliya Baykof, seyahat için Kudüs'e gelince kendisine kırmızı tezkire verilmek istendi. Baykof, kırmızı tezkire almayı reddederek, durumu İstanbul'daki Hahambaşı'na bildirdi. Hahambaşı, Meşrutiyet'in ilanı ile eski dönemden kalma yasakların kaldırılması gerektiği yönünde şikâyetle bulununca durum hakkında Kudüs mutasarrıflığından bilgi istendi. Kudüs mutasarrıflığı, uygulamanın Dâhiliye Nezaret'i'nin, Şura-yı

⁶⁷ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 130-131.

⁶⁸ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 131-143.

Devlet kararına istinaden 29 Kasım 1900 tarihli talimatı doğrultusunda yapıldığını bildirdi⁶⁹.

İttihatçıların talimatından önce uygulanmaya çalışılan kırmızı tezkire zorunluluğu aşılmışsa da şimdi durum farklıydı. Emir bizzat ittihatçılardan geliyordu. Siyonistler, Meşrutiyet yönetiminin yasaklayıcı kararlar almasına tepki gösterdiler. Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı David Wolffson, İstanbul’a gelerek yasağın kaldırılması için girişimlerde bulundu. Ancak görüşmelerden istediği sonucu alamadı⁷⁰.

Hahambaşı’nın ve Wolffson’un itirazlarına karşılık yerel yöneticiler de yasağın tam anlamıyla uygulanmadığından şikâyetçiydi. Yafa Kaymakamlığı, Kudüs mutasarrıflığına gönderdiği 7 Temmuz 1910 tarihli tezkiresinde Meşrutiyet’in ilanıyla vapurlarla bölgeye gelen ve gidenlerin kontrolündeki güçlüklerden bahsediyordu. Kaymakam Ali Asaf Bey’in ifadesine göre; liman görevlilerinin, *nereden geldini* sorusu üzerine, Yafa Limanı’na gelen yolcular, Osmanlı Devleti’nin başka bir vilâyetinden geldiklerini söylüyordu. Mürûr tezkiresi uygulamasının kalkmasından dolayı, alınan bu cevapların araştırılması neredeyse imkânsızdı⁷¹.

Tüm zorluklara ve aksaklıklara rağmen İttihatçılar yasağı uygulamada kararlıydılar. Vilâyetlerden yasağa uyulup uyulmadığı ve gelen yolcuların durumuna dair yapılan işlemlerin neticelerini istendi. Nisan 1914 tarihinde Rus vapuruyla Odesa’dan Yafa’ya eşyaları ve çocuklarıyla birlikte gelen 150, yine Rus vapuruyla gelen 300 Yahudi’nin durumları hakkında bilgi talep edildi. Alınan bilgiler neticesinde her vapurdan, 100 ile 200 arasında Yahudi’nin karaya çıktığı anlaşılıyordu⁷².

Sonuç

On dokuzuncu yüzyılda sürekli göç alan bir şehir olan Kudüs’ün nüfusu 1800’lü yılların başında 8 ile 10.000 arasında iken 1914 yılında 70-80.000’e ulaştı. Filistin’in nüfusu da buna paralel olarak üç kat artarak 240.000’den 670.000’e çıktı⁷³. Gelen göçmenlerin yerleşmesi sonucu, Yahudilerce oluşturulan köylerin nüfusunun 1914 yılında 100.000 civarında olduğu tahmin ediliyordu⁷⁴. Yahudi nüfusundaki artış, Yahudi yurdu oluşturma hedefinden dönülmediğinin habercisiydi. 1915–1917 yılları arasında bölgedeki bu hareketlilikten faydalanmaya çalışan İngiltere, Lord Rothschild’a, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla bir mektup göndererek, Filistin’de *Yahudi Milli Yurdu* kurulmasına olumlu baktığını söyledi. Almanya ise Yahudileri kendi safında

⁶⁹ BOA, DH. MUI, 26-2/29.

⁷⁰ Ömer Osman Umar, “Osmanlı Döneminde Yahudiler’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.12,S.2, Elazığ 2002, s. 428.

⁷¹ Adem Kara, *Yeni Kıtaya Osmanlı Göçleri ve Neticeleri*, İstanbul 2007, s. 137-143.

⁷² BOA, DH. KMS, 18/41.

⁷³ Catherine Nicault, “Osmanlı Kudüs’üne Dönüş”, s. 39.

⁷⁴ BOA, DH. EUM. KLM, 1/17.

tutmak için müttefiki Osmanlı Devleti'ne, Siyonistlerle anlaşmanın kaçınılmaz olduğunu ifade etti. Ancak Kudüs, Osmanlı Devleti'nin elinden çıkıp İngiltere'ye geçince Balfour Deklarasyonu yayınlandı. Böylece Kudüs'e Yahudi göçünün önünde engel kalmadı⁷⁵. Avrupa devletleri, ülkelerinde yaşanan Yahudi-Hristiyan çatışmasını, Filistin'de Yahudi-Hristiyan işbirliğine dönüştürmüş oldu⁷⁶.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, A.AMD, 25/74.*
BOA, A.MKT.04, 64/54
BOA, DH. EUM. KLM, 1/17.
BAO, DH. İD, 69421.
BOA, DH. KMS, 18/41.
BOA, DH.MKT, 1382/58.
BOA, DH.MKT, 1445/48.
BOA, DH.MKT, 1471/101
BOA, DH.MKT, 1505/53.
BOA, DH.MKT, 1541/81.
BOA. DH. MUİ, 26-2/29.
BOA, HAT, 1357/53242 A
BOA, HAT, 193/9510
BOA, İ. HUS, 1/ 1310
BOA, İ.HUS, 81/ 1317 Z 48.
BOA, İ.MVL, 5790
BOA. V.G.G. No: 345
BOA. V.G.G. No: 974
BOA, Y.EE, 136/91.
BOA, Y.PRK. AZJ, 30/45
BOA, Y.PRK. BŞK, 61/81.
BOA, Y.PRK.AZN, 5/9.
BOA, Y.PRK.AZN, 6/4.
BOA, Y.PRK.BŞK, 26/62
BOA, Y.PRK.BŞK, 6/77.
BOA, Y.PRK.BŞK, 64/128.
BOA, Y.PRK.MYD, 24/14.
BOA, Y.PRK.TŞF

Kitap ve Makaleler

- Adem Kara, *Yeni Kıtaya Osmanlı Göçleri ve Neticeleri*, İstanbul 2007.
 Ahmet Akgündüz, "II. Abdülhamid'in Yahudiler'in Filistin'e Yerleşmesini Yasaklayan Bir İradesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.3, Mart 1987.

⁷⁵ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s.126-128.

⁷⁶ Öke, "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu", s. 223.

- Ali Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, İstanbul 2006.
- Bayram Kodaman-Nedim İpek, “Yahudilerin Filistin’e Yerleşmeleri ile İlgili Olarak II. Abdülhamid’e 1879’da Sunulan Layiha”, *Belleten*, S.37, Ankara 1994.
- Catherine Nicault, “Osmanlı Kudüs’üne Dönüş”, *Kudüs 1850–1948*, Haz. Catherine Nicault, İstanbul 2001.
- Eva Groeples, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, Türkçesi: Süheyla Kaya, İstanbul 1999.
- Gülnihal Bozkurt, “Osmanlı- Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *Belleten*, S. 219, Ağustos 1993.
- H.H.Ben- Sanson (Ed.), *A History of the Jewish People*, Cambridge Massachusetts 1976.
- Hasan Karaköse, “Yahudilerin Filistin’e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey’in Layihası (1911)”, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2004.
- Isaiah Friedman, *Germany, Turkey, and Zionism 1897–1918*, Oxford 1977.
- İlber Ortaylı, “Son Devirde Osmanlı Musevileri”, *Tarik Zafer Tunaya’ya Armağan*, İstanbul 1992.
- Jean- Christophe Atties- Esther Benbassa, *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, çev: Nihal Önal, İstanbul 2002.
- Mahir Aydın, “Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulünün 400. Yıldönümü Kutlamaları”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIII, İstanbul 1993.
- Mim Kemal Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1981.
- Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhânetler... Komplolar... Aldanmalar*, İstanbul 1991.
- Ömer Osman Umar, “Osmanlı Döneminde Yahudiler’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.12,S.2, Elazığ 2002.
- Shalom Ginat, “The Jewish Settlement in Palestine in the 19th. Century”, *The Jewish Settlement in Palestine 634–1881*, Ed. Alex Carmel- Peter Schafer- Yossi Ben-Artzi, Weisbaden 1990.
- Yasemin Avcı, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs 1890–1914*, Ankara 2004.